

- не тільки сталий розвиток буде включатися до навчальних програм, але й освіта буде вносити реальний внесок у стійкість, підвищення якості життя особистості, сім'ї, роду, місцевого співтовариства, нації, всього людства, біосферна функція якого – зберігання та відтворення життя;

- будуть розроблені конкретні вимірні індикатори ефективності ОСР на різних рівнях (індивідуальному, інституційному, державному, міжнародному тощо);

- джерелами змісту ОСР стануть не тільки наука, а й мистецтво і – головне – практика, коли учні будуть залучені в мотивуючу діяльність з поліпшення стану навколишнього середовища – причому не після здобуття освіти, а безпосередньо в ході навчання;

- державними і виробничо-підприємницькими секторами буде створена необхідна інфраструктура, коли учні, освоївши ті чи інші “зелені” технології (роздільний збір сміття, відновлювальні джерела енергії тощо), зможуть реалізувати їх у повсякденному житті.

Список літератури:

1. Концепция общего экологического образования в интересах устойчивого развития (2010) <http://www.raop.ru/content/Prezidium.2010.09.29.Spravka.1.pdf>.
2. Електронний журнал “Надихаємо на дії” № 1(1), 2008; № 8 (2), 2011; № 9 (1), 2012.
3. Екологічна криза в Україні // <http://www.grinchuk.lviv.ua>.
4. Каропа Г.Н. Образование для устойчивого развития: истоки, тенденции, перспективы // Материалы Международной конференции по устойчивому развитию. – Минск, 2004. – С. 53-55.

Пысанка К.О.

Харьковский национальный педагогический университет имени Г.С. Сковороды

ШКОЛА НА ПУТИ К УСТОЙЧИВОМУ РАЗВИТИЮ

Аннотация

В статье рассматриваются основные характеристики образования устойчивого развития. Сформулированы критерии качества образования устойчивого развития на уровне школы и требования к профессиональной компетентности учителя. Доказана необходимость экологического образования для устойчивого развития.

Ключевые слова: школа, образование, устойчивое развитие, экологическое образование для устойчивого развития.

Pysanka K.O.

Kharkiv G.S. Skovoroda National Pedagogical University

SCHOOL ON THE WAY TO SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Summary

This article discusses the main characteristics of education for sustainable development. The formulated criteria of the quality of education for sustainable development at the school level and requirements for teacher's professional competence. The proved necessity of environmental education for sustainable development.

Keywords: school, education, sustainable development, education for ecologically sustainable development.

УДК 378

ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ В РІЗНИХ КРАЇНАХ СВІТУ

Писанка К.О.

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

В статті розглядаються проблеми розвитку екологічної освіти в різних країнах світу в тому числі і в Україні, доведено необхідність екологічної освіти для сталого розвитку, розкриваються проблеми екологізації освіти у світлі нових Державних стандартів базової і повної загальної середньої, та вищої освіти.

Ключові слова: екологія, екологічна освіта, екологізація, сталий розвиток.

Постановка проблеми. На початку нового тисячоліття людство зіткнулося з безліччю глобальних проблем, від вирішення яких залежить його майбутній розвиток. Однією з них є постійний процес деградації навколишнього середовища, на тлі якого, як зазначають дослідники, в останні роки посилюється інтерес людей різних країн світу до прогнозування спільного майбутнього для всіх жителів нашої планети, завоювала Концепція Сталого розвитку [3]. Занепокоєння не тільки за власне життя,

але і за життя майбутніх поколінь призводить світова спільнота до формування нової загальної системи цінностей людства – збереження екологічної якості життя.

Стокгольмська конференція з охорони навколишнього середовища в 1972 році прийняла рекомендацію про створення міжнародної програми з освіти в галузі навколишнього середовища, де центральною ланкою стає екологічна освіта. У резолюціях конференції ООН (Ріо-де-Жанейро, 1992

р.) [11] підкреслене величезне значення екологічної освіти в реалізації стратегії виживання та сталого розвитку людства.

Процес екологізації освіти за кордоном почався значно раніше, ніж в Україні. В країнах Західної Європи та США відбувається зміщення акцентів природоохоронної діяльності з контролю за станом природного середовища до запобігання її забруднення. Спостерігається широке включення питань навколишнього середовища в усі сфери внутрішньої і зовнішньої політики, загострюється увага на тому, що господарська діяльність людини в навколишньому середовищі повинна строго відповідати принципам сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В області екологічної освіти зарубіжними вченими вже протягом декількох десятиліть активно досліджуються проблеми:

визначення філософських, соціальних, культурологічних та інших основ екологічної освіти (В.С. Гірусов, Н.А. Кармаєв, І.І. Кравченко, Г.А. Кузнецов, Н.Н. Мойсєєв, Н.Ф. Реймерс, А.Д. Урсул, R.G. Barker, W.R. Catton, D.D. Chiras, R.E. Dunlap та інші);

виявлення сутнісних, змістовних, структурних характеристик екологічного світогляду, екологічної свідомості, екологічного мислення як факторів кардинальної зміни ставлення людини до природи (Г.В. Акопов, А.А. Алдашев, А.А. Брудний, Е.В. Гірусов, Д.Н. Кавтарадзе, Н.М. Мамедов, Є.І. Чердимова, В.А. Ясвин, Д.Н. Meadows, D.L. Meadows, J. Randers, A.W. Wiewerker та інші);

формування екологічної культури як мети екологічної освіти (С.Н. Глазачев, В.П. Горлачов, Н.С. Дежнікова, О.Н. Козлова, І.І. Мазур, О.Г. Тавстуха та інші);

створення системи безперервної екологічної освіти, в тому числі його регіональних систем (А.Ф. Баранов, Н.Б. Дементьєв, Ю.І. Міхальченко, Л.В. Мойсєєва, О.В. Попова, Б.І. Стрелець, Л.Ф. Тараріна та інші);

виявлення теоретико-методологічних підстав загальної екологічної освіти та виховання (А. Н. Захлебний, І.Д. Зверєв, В.М. Сенкевич, Г.П. Сікорська, І.Т. Сураверіна, Ch.M. Geesteranus, J.C. Smith, L.F. Schmore, A.J. Suvan та інші);

підготовки педагогічних кадрів до екологічної освіти та виховання в загальноосвітніх закладах (В.І. Блинніков, Г.С. Камерілова, С.С. Кашлев, А.В. Миронов, О.Д. Duncan, S. Foresman та інші);

аналізу та науково-практичної розробки різних аспектів екологічної підготовки фахівців в установах професійної освіти різного рівня (Є.І. Єфімова, І.М. Кондрашова, Н.А. Лизь, Н.М. Мамедов, К.А. Романова, U. Halbach та інші).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячена стаття. У світовій літературі було і, ймовірно, буде ще багато спроб визначити більш точно сутність екологічної освіти. Однак кінцеве, завершене, визначення цієї проблеми навряд чи можливе, тому що надзвичайно складно підібрати щось оптимально підходяще як для інтересів і долі людей, так і для об'єктивних законів глобальної системи планети. Більш того, вичерпне визначення мети екологічної освіти може виявитися суто розпорядчим, що неминуче обмежить сферу реалізації цієї життєво важливої проблеми. В цілому ж в глобальному світовому контексті екологічна освіта розглядається як ключова, центральна частина широкого громадського руху за використання та охорону навколишнього природного середовища та досягнення сталого розвитку окремих країн, держав і Землі в цілому.

Мета статті. Дослідити перспективи розвитку екологічної освіти різних країн світу в тому числі і в Україні, а також довести необхідність екологічної освіти для сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. На початку ХХІ століття екологічна ситуація в усьому світі і в багатьох регіонах України продовжує погіршуватися. Наступ людської цивілізації на навколишнє середовище виявляється в посиленні парникового ефекту, випаданні кислотних опадів, зменшення озонного шару, забруднення гідросфери, знищення лісів і ґрунтового покриву, скорочення біорізноманіття. Всі ці проблеми обговорюються сьогодні у засобах масової інформації та в наукових колах [4].

Причиною наступу цивілізації на природу є в першу чергу демографічний «вибух» – різке збільшення чисельності населення у світі, збільшення потреб людини і людства і як наслідок посилення тиску на навколишнє середовище. Не менш важливу роль відіграє і споживчий характер нашої цивілізації: вихідне уявлення, що природа нескінченно багата і її єдине завдання – служити людям, а також надмірне споживання ресурсів природи і забруднення навколишнього середовища в першу чергу багатими розвиненими країнами.

Проте останнім часом відбувається зміна світогляду людства: все більшому числу людей стає ясно, по-перше, що людина як істота біологічна – не цар природи, а тільки її частина, причому цілком залежна від стану біосфери в цілому, і, по-друге, що ресурси природи кінцеві і близькі до вичерпання. Змінити ставлення до природи, дбайливо ставитися до всього живого: і до природи, і до людини, економити природні ресурси, переробляти відходи – ось завдання, які виходять сьогодні на перший план.

Особливу роль у формуванні дбайливого ставлення до всього живого і до ресурсів природи повинна зіграти загальноосвітня школа, оскільки навчання проходять всі члени суспільства. Саме тут нові покоління землян повинні освоїти основи екологічної культури.

Екологічна освіта пройшла довгий шлях у своєму розвитку від відносної невизначеності мети і завдань до загального визнання як провідного чинника досягнення стабільності та сталого розвитку сучасного світового співтовариства і планети в цілому.

Спираючись на матеріали численних конференцій і наявних з даної проблеми міжнародних стандартів, можна стверджувати, що [8]:

- екологічна освіта – безперервний процес, що охоплює все життя індивіда;
- екологічна освіта – міждисциплінарний і в той же час єдиний цілісний процес;
- екологічна освіта – це скоріше загальний підхід до навчання, виховання та розвиток особистості дитини, ніж якийсь новий навчальний предмет;
- екологічна освіта акцентує увагу на взаємозв'язках і взаємозалежностях, існуючих між людиною, суспільством і природним середовищем;
- екологічна освіта розглядає навколишнє середовище у всій її цілісності та безперервності, включаючи такі аспекти, як соціальний, політичний, економічний, технологічний, моральний, естетичний і духовно-моральний;
- екологічна освіта стверджує, що енергія, природні ресурси та матеріали обмежені і вимагають раціонального та відповідального використання;
- екологічна освіта забезпечує активне залучення учнів в процес їх власного вчення;
- екологічна освіта використовує широке коло методів і способів навчання і викладання, роблячи акцент на практичну діяльність учнів з досліджен-

ня і охорони їх найближчого навколишнього середовища;

- екологічна освіта розглядає екологічні проблеми на різних рівнях їх організації (локальний, національний, глобальний), а також в їх різних часових вимірах (минуле, сьогодні, майбутнє);

- екологічна освіта повинна бути мотивована і підтримана самою організацією, і всім укладом життя навчального закладу (дошкільний навчальний заклад, загальноосвітня школа, позашкільна виховна установа, університет і тощо);

- екологічна освіта підтримує розвиток в учнів почуття чуйності, свідомості, критичного мислення та умінь вирішувати на альтернативній основі різного роду екологічні проблеми і завдання;

- екологічна освіта пов'язана зі створенням нової екологічної етики.

Сутність екологічної освіти полягає зовсім не в тому, щоб вирішити будь-яким способом вже існуючу проблему, тобто провести певне коригування і відновити колишній хід речей, але в тому, щоб зробити світ кращим.

Зміст екологічної освіти співвідноситься з такими проблемами, як здоров'я, здоровий спосіб життя, права людини, справедливість, охорона природи, незалежність, безпека, терпимість по відношенню до політичних, релігійних та соціальних особливостей різних людей і народів. Таким чином, екологічна освіта націлена не тільки на сучасний реально існуючий світ, а й на завтрашній день нашої планети.

Розглядаючи шляхи вирішення проблем екологічного виховання, доцільно проаналізувати відповідний досвід зарубіжних країн, які досягли успіхів у цій галузі [9].

Екологічна освіта стає дійсно актуальною соціально-педагогічною проблемою в Австрії тільки в середині 70-х років, коли питання навколишнього середовища були включені в шкільні програми як міжпредметні теми (1979 р.). У 1984 році міністерство, відповідальне за освіту і охорону навколишнього середовища, створило спеціальну робочу групу (WG) на основі Австрійського товариства охорони природи і навколишнього середовища. Основними видами діяльності цієї групи і понині є: організація спеціальних шкільних проектів (наприклад, «Шкільний сад», «Екологія в школі», «Екологічна майстерня» тощо); проведення природоохоронних акцій (наприклад, «Озон» тощо); розробка спеціальних навчальних посібників і різних дидактичних матеріалів; організація семінарів для педагогів-екологів, а також курсів перепідготовки для всіх фахівців, які беруть участь в екологічній освіті дітей; видання газет і журналів з питань екологічної освіти; розробка спеціальних еколого-освітніх програм типу «Середовище, школа і громадськість»; створення загальнодержавного банку даних з питань екологічної освіти; здійснення координаційних функцій; консультування вчителів, а також інших категорій спеціалістів, які бажають брати участь у шкільних та позашкільних видах еколого-освітньої діяльності, а також у різних проектах, пов'язаних з екологічною освітою дітей.

Слідами багатьох екологічних проблем, які мали місце в Європі, в тому числі в Данії наприкінці 60-х – початку 70-х років, датські вчителі стали розповідати дітям про те, що людина часто негативно впливає на навколишнє природне середовище, викликаючи його забруднення, знищення тварин і рослин тощо, при цьому підкреслювали важливість суворого обліку тих реальних взаємодій, які існують у навколишньому середовищі. У ті роки еколо-

го-освітня робота не мала твердої наукової та законодавчої основи. Зміни відбулися в 1975 році, коли був прийнятий Закон про базову освіту. Саме цей закон став відправною точкою для розвитку датської моделі екологічної освіти. У законі зазначається, що базова екологічна освіта повинна знайомити школярів з датською культурою, культурами інших народів, показувати взаємодію між людиною і природою.

В 1984 році в Данії з'явилася спільна конференція Міністерства освіти і Міністерства навколишнього середовища в розвитку екологічної освіти. У роботі цієї конференції були широко представлені громадськість, неурядові організації, телебачення, преса тощо. У своїй роботі конференція прийняла наступні принципово важливі рішення: екологічні проблеми повинні бути включені у зміст шкільних програм; екологічна освіта має бути обов'язковою складовою частиною підготовки педагогів усіх рівнів; екологічна освіта вимагає самоосвіти вчителів; можливість між-дисциплінарної підготовки вчителів мають бути істотно розширені; відповідні навчальні матеріали повинні бути доступні для вчителів всіх рівнів.

У Данії екологічна освіта, особливо в початковій школі, співвідноситься із природничими, соціологічними і гуманітарними підходами. Данські педагоги переконані, що знань самих по собі не достатньо, і вони повинні бути складовою частиною системи цінностей, компонентом якогось екологічного коду сучасної етики.

Позиція Ірландії в цілому близька до позиції Данії. Ірландська система екологічної освіти спрямована на рішення таких завдань: сприяти розумінню комплексності взаємодії між людиною та довкіллям; заохочувати інтерес школярів до економічної, соціальної, політичної та екологічної взаємодії в міських і сільських ареалах; надавати кожному школяреві можливість придбати знання, відосини, цінності, досвід прийняття екологічно відповідальних рішень, а також відповідні практичні вміння та навички, необхідні для захисту і оптимізації природного середовища; створювати і впроваджувати в індивідуальну, групову і загальну свідомість нові екологічно грамотні моделі поведінки і діяльності в навколишньому середовищі, сприяти формуванню в окремих громадян, різних соціальних груп нового ставлення до природи; сприяти придбанням школярами широкого практичного досвіду в справі вирішення екологічних проблем; формувати вміння розпізнавати та класифікувати екологічні проблеми, вирішувати проблемні завдання і ситуації.

Початок історії екологічної освіти в Ірландії відноситься до кінця 1960-х – початку 1970-х років, коли вперше питання навколишнього середовища були введені у зміст всіх основних предметів в середніх і старших класах. Спочатку в програмах і навчальних посібниках з біології передбачалося вивчення основ наукової екології, забруднення та охорони природи. Потім ці питання були включені в зміст освіти молодших школярів. У 1990-і роки в Ірландії був утворений Центр з питань екологічної інформації (EN-FO), який надає всім зацікавленим особам і організаціям достовірну інформацію про стан навколишнього середовища, а також про методи екологічної освіти учнівської молоді. Створення цього центру стало джерелом загального інтересу до екологічних проблем Ірландії.

До початку 1980-х років екологічна освіта у Фінляндії була переважно освітою про охорону дикої природи. І лише значно пізніше вона стала екологічною освітою. З моменту створення Міністерства навколишнього середовища (1983 р.) соціальні та

політичні аспекти екологічної освіти отримують якісний і досить повний розгляд.

Перша загальнонаціональна конференція з питань екологічної освіти в Німеччині була проведена в 1980 році. Вона позначила мету і завдання цього виду освіти, підкреслила необхідність включення питань навколишнього середовища в зміст усіх шкільних предметів, відзначила важливість створення спеціальних, окремих міждисциплінарних курсів і їх вивчення на всіх етапах шкільного навчання. Значну увагу також було приділено неформальній, додатковій освіті.

Найважливіші завдання німецької системи екологічної освіти полягають в тому, щоб змінити уявлення і поліпшити знання молодих людей про довкілля, розвинути їх готовність захищати природу, сформувати у підростаючої моделі екологічно відповідальну поведінку. У вирішенні цих завдань вирішальний внесок повинні внести загальноосвітні школи. Екологічна освіта відштовхується від людини, так як саме людина є причиною катастрофічного забруднення середовища.

Історія екологічної освіти в Греції налічує більше 30 років. За цей час в Греції було проведено близько 50 загальнонаціональних семінарів з питань навколишнього середовища, підготовлено кілька об'ємних посібників з цієї надзвичайно актуальної проблеми. Велика частина державних документів націлена на те, щоб розкрити двері школи для широкої суспільності, збагатити цінності сучасних школярів, активізувати зв'язки та взаємодії з соціальним і природним оточенням.

Закони від 31 липня 1990 року і 3 квітня 1991 регламентують включення питань навколишнього середовища в навчальні програми з усіх основних шкільних предметів.

Екологічна освіта в Греції має відповідати наступним вимогам: забезпечувати розуміння не тільки факту реального існування екологічних проблем, а й усвідомлення того, що вони є результатом взаємодії багатьох фінансових, соціальних, політичних та економічних причин, причому як в міських, так і в сільських районах; давати кожному учневі можливість придбати знання, відчуття цінності природи, відносини, активний інтерес, а також розуміння та навички, необхідні для захисту і оптимізації місцевого навколишнього середовища; мотивувати окремих громадян, соціальні групи і суспільство в цілому засвоїти нові моделі поведінки, що дозволяють краще керувати навколишнім середовищем.

Конкретні кроки з питань екологічної освіти в Швеції були зроблені в 1970 році у зв'язку з підготовкою та проведенням Європейського року навколишнього середовища (1970 р.). У ті роки питання навколишнього середовища були інкорпоровані в нові дев'ятирічні програми обов'язкового навчання. У той же час був підготовлений і прийнятий до реалізації Національний проект з питання навколишнього середовища. Відповідно до його вимог в Швеції були опубліковані нові навчальні посібники та керівництва для вчителів та учнів. Екологічна освіта отримала пріоритетний статус у міждержавному співробітництві скандинавських країн.

За твердженням шведських експертів, мета екологічної освіти полягає в тому, щоб інформувати громадськість і формувати громадську думку і за допомогою цього робити внесок у стійкий розвиток суспільства. При цьому підкреслюється принципово важливе значення морально-етичного аспекту екологічної освіти.

Державний «Звіт про утворення з питань природи і навколишнього середовища» (1988 р.) сформу-

лював національний план дій у сфері екологічної освіти в Голландії. Цей документ закликає школи самостійно здійснювати різні види еколого-освітньої діяльності, залучати для цих цілей місцеві, регіональні, національні структури, фахівців та експертів. Довгострокова мета екологічної освіти в Голландії бачиться в тому, щоб зробити його складовою частиною шкільних планів і програм на основі інтересу і добровільного вибору кожного учня.

Згідно із законодавством Голландії, школи мають право самі вибирати зміст і методи екологічної освіти. В цілому ж екологічна освіта розглядається як важливий інструмент, що дозволяє модифікувати поведінку громадян, зроби́ть їх більш зацікавленими в питаннях природи.

Реформа 1988 року чітко позначила систему нових завдань для загальноосвітніх шкіл Великої Британії. Правительством країни визначило екологічну освіту як «серцем» політики досягнення сталого розвитку. Мета ж сталого розвитку, за визначеннями британських експертів, полягає в тому, щоб підтримати спільні дії всіх верств суспільства і економіки потрібно рухатися «плавно», минаючи різного роду кризи. Згідно Національної програми освіти, школи повинні виконувати такі соціально важливі завдання: давати всім школярам можливість придбати знання, цінності, відносини, досвід прийняття рішень, вміння та навички, які необхідні для захисту і поліпшення навколишнього середовища; підтримувати школярів в їх прагненні спостерігати природу і досліджувати навколишнє середовище з різних точок зору; заохочувати цікавість дітей до навколишнього середовища, а також їх прагнення прийняти практичну участь у вирішенні реальних екологічних проблем.

Франція підкреслює важливість придбання екологічних знань, особливо наукових екологічних понять, які необхідні для розуміння біофізичних, економічних і соціальних механізмів функціонування навколишнього середовища.

У Франції екологічна освіта отримала інтенсивний розвиток після прийняття Міністерством освіти серії документів, що заклали фундамент цієї надзвичайно важливої сфери соціально-педагогічної практики (1977 р., 1983 р.).

«Протокол 1983 року» – державний документ, підписаний 15 лютого 1983 року Міністерством освіти і Міністерством навколишнього середовища, – являє собою основу для спільних дій двох міністерств і націлений на планомірне введення питань типу «людина-природа» в зміст усіх шкільних курсів, а також створення сприятливих умов для організації різного роду практичних, міждисциплінарних акцій за дослідження та охорону навколишньої природи.

«Протокол 1993 року», підписаний 14 лютого 1993 року, фактично оновлює «Протокол 1983 року» і створює основу для практичної реалізації тих рекомендацій, які були прийняті на міжнародній конференції ООН в Ріо-де-Жанейро (1992 р.).

У 1992 році Міністерство освіти Франції ухвалило новий всеосяжний план екологічної освіти молоді, в якій центральне місце було відведено питанням змісту і методів формування дбайливого ставлення до природи в учнів початкових і середніх класів загальноосвітніх шкіл.

Екологічна освіта в Бельгії націлена на вирішення таких завдань: розуміння екологічних особливостей в навколишньому середовищі що змінюється; формування соціально-комунікативних умінь і навичок, що дозволяють здійснювати ефективну співпрацю між різними групами людей, за-

цікавленими у вирішенні екологічних проблем; використання різноманітних методів і прийомів з дослідження і охорони навколишнього природного середовища; пробудження у індивіда бажання за- своїти норми особистої відповідальності для того, щоб гарантувати сталий розвиток всього суспільства; привнесения цінностей у систему критичного оцінювання факторів, що впливають на стан навколишнього природного середовища.

Вперше питання екологічної освіти з'явилися в бельгійських шкільних програмах у другій половині 60-х років, що було ініційовано активістами багатьох суспільних груп і організацій, що займаються охороною природи. Принципово важливе значення в екологізації шкільних програм мав Європейський рік охорони природи (1970 р.). Однак ще більше значення для усвідомлення надзвичайної актуальності цієї проблеми мали численні екологічні кризи.

“Базисна програма екологічної освіти” для середніх шкіл, опублікована в січні 1993 року, дала новий і, мабуть, самий потужний імпульс для розвитку даної сфери соціально-педагогічної практики. Документ, одночасно розкриває питання теорії та методики екологічної освіти, що дає повний огляд педагогічних ідей, має надзвичайно важливе значення як для Бельгії, так і для багатьох інших європейських країн.

Екологічна освіта в загальноосвітніх школах США характеризується надзвичайною різноманітністю форм, напрямів і методологічних підходів, глибоким проникненням ідей екологічної етики у зміст практично всіх шкільних дисциплін, залученням широкої громадськості і, особливо, громадських неурядових організацій до процесу формування у молоді норм дбайливого та відповідального ставлення до навколишнього природного середовища. У цій країні загальнонавчанням являється положення про те, що якщо особистість не володіє поняттям “навколишнє середовище” і не розуміє свого власного ставлення до цього середовища, то вона є безграмотною. Таким чином, провідним завданням екологічної освіти є виховання екологічної грамотності учнівської молоді.

Система екологічної освіти Сполучених Штатів Америки покликана вирішити наступні приватні задачі: забезпечити широкі контакти дітей з навколишнім природним середовищем; надати можливості для дослідження живих організмів в природному середовищі їх існування; внести вклад у формування екологічно прийнятних стилів поведінки та діяльності в природі; сформувати сукупність знань про єдність людини, суспільства та природного середовища, про взаємозв'язок локальних, регіональних і глобальних екологічних проблем, про довкілля як системи природних, економічних і соціальних факторів; залучати кожного школяра у вирішення місцевих екологічних проблем; тощо.

Історія екологічної освіти в Китаї налічує трохи більше 20 років. Початок був покладений в 1979 р., коли Комітет екологічного утворення Китайської асоціації наук про довкілля провів конференцію, на якій було запропоновано ввести курс екології в початкових і середніх класах декількох шкіл, спеціально відібраних для цього пілотного проекту [12].

В даний час екологічне навчання в країні стало істотною частиною обов'язкової освіти, хоча уроки екології проводяться головним чином у вигляді факультативів або практикумів за рамками відведеного для шкільних занять часу. Однак іноді навчання екології проводиться на уроках географії та біології в середній школі і на уроках природознавства – в початковій. Школярі оволодівають основами знань

про довкілля, вміннями та навичками захисту навколишнього середовища в процесі польових або лабораторних занять.

У результаті дискусій про сучасні вимоги до навчання екології в Китаї з'явилася на світ ініціатива Китайського відділу Всесвітнього фонду дикої природи. У 1997 р. його проект “Ініціатива викладачів екології для Китаю” був підтриманий Міністерством освіти Китаю, а спонсором проекту стала корпорація “Брітш Петролеум”. Проект є спробою привернути увагу до викладання екології у всіх школах Китаю.

Висока екологічна культура національного господарства Японії була досягнута за допомогою освітніх програм в галузі навколишнього середовища, якою охоплені всі сфери національної професійної підготовки. Японці малорелігійні – у них замість ікони мається вівтар краси – ваза з квітами. Ікебани відомі, мабуть, кожному жителю планети. Відносини японців до природи – це особлива національна психологія, в основі якої лежить групова свідомість. А тому й екологічне виховання у них починається ще задовго до школи [7].

У Законі Російської Федерації “Про охорону навколишнього середовища”, прийняте 10 січня 2002 р., розділ XIII присвячений екологічному вихованню, освіті та формуванню екологічної культури, зазначається, що з метою підвищення екологічної культури суспільства і професійної підготовки фахівців встановлюється система загального комплексного і безперервного екологічного виховання та освіти, що охоплює весь процес дошкільного, шкільного виховання та освіти, професійної підготовки фахівців у середніх та вищих навчальних закладах, підвищення їх кваліфікації з використанням при цьому засобів масової інформації.

Керівники міністерств і відомств, підприємств, установ та організацій, інші посадові особи та фахівці, громадяни, пов'язані з діяльністю, що надає шкідливий вплив на навколишнє природне середовище та здоров'я людини на території Російської Федерації, зобов'язані мати необхідну екологічну підготовку, яка враховується при призначенні на посаду, атестації та переатестації працівників.

Екологічна освіта РФ передбачає: формування системи знань про взаємини людини і природи, розуміння, що людина не пан природи, а її частина; формування системи екологічних цінностей, емоційного, відповідального, дбайливого, шанобливого ставлення до природи і людини як частини природи; формування діяльнісного підходу до захисту, охорони і відновлення природи і фізичного і духовного здоров'я людини відповідно до принципу “мислити глобально, діяти локально”.

Паростки спеціалізованої екологічної освіти в Україні з'являються у середині-кінці 70-х років минулого століття, коли питання охорони природного навколишнього середовища стали вельми актуальними для розвитку держави. Після Стокгольмської (1972 р.) конференції ООН по навколишньому середовищі в СРСР були прийняті законодавчі та нормативні акти, направлені на організацію охорони та контролю стану довкілля. Активізується науково-дослідницька робота з цих питань в науково-дослідних установах та вищих навчальних закладах.

Все це неминуче привело до включення питань охорони навколишнього середовища у курсове та дипломне проектування, в появу розділів в традиційних навчальних дисциплінах, а потім й окремих спецкурсів по багатьох спеціальностях. Поступово з'являються екологічні спеціалізації окремих спеці-

альностей, наприклад “Метеорологічні аспекти забруднення атмосферного повітря” (Одеський гідрометеорологічний інститут – 1975 рік), “Раціональне використання природних ресурсів та охорона природи” (Харківський державний університет – 1980 рік).

З’являються й перші спеціалізовані кафедри екологічного спрямування (1980 рік – кафедра “Раціонального використання природних ресурсів та охорона природи” Харківського державного університету – зав. кафедрою проф. Черваньов І.Г.).

Для української вищої екологічної освіти важливою датою є 24 квітня 1990 року, коли на спільному засіданні колегій мінвузу УРСР та Держкомприроди УРСР постановою за № 11/4/210 була затверджена Республіканська програма екологічної освіти у вищих та середніх спеціальних учбових закладах Української СРС на період до 2005 року. Трьома тижнями раніше була створена Науково-методична комісія з екологічної освіти Мінвузу УРСР (Лист УМК по вищій освіті МВССО Української СРС від 03.04.90р. за № 260-2/131), яку очолив ректор Львівського лісотехнічного інституту проф. Кучерявий В.О. Заступниками голови були призначені зав. кафедрою охорони навколишнього середовища Запорізького індустріального інституту проф. Павленко Ю.П. та зав. кафедрою раціонального використання природних ресурсів та охорона природи Харківського державного університету проф. Черваньов І.Г.

У зв’язку з прийняттям у 1991 році Закону України “Про освіту” [6] та формуванням нової української структури вищої освіти серед науковців, викладачів вищих навчальних закладів на засіданнях НМК з екологічної освіти, на численних конференціях [1] йдуть жваві дискусії про зміст екологічної освіти, її місце серед природничих, соціальних та технічних наук. Поступово викристалізовується розуміння необхідності створення концепції сучасної екологічної освіти в Україні [2]. Це нашло віддзеркалення в указі президента України від 12.09.1995р. за № 832/95 – серед стратегічних напрямів розвитку вищої освіти в Україні була поставлена задача “розробити концепцію реформування і розвитку екологічного мислення та здібностей будувати гармонійні відносини з природою” [5].

У відповідності з прийнятим Законом у 1992 році починається формування напрямів підготовки фахівців [10], серед яких у квітні 1992 року з’являється напрям 6.0708 “Екологія”, який закріплюється у

Переліку напрямів підготовки фахівців з вищою освітою за професійним спрямуванням, спеціальностей різних кваліфікаційних рівнів та робітничих професій, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 18.05.1994р. за № 325. В цьому Переліку були затверджені 5 спеціальностей в напрямі “Екологія”: 7.070801 “Екологія”, 7.070802 “Гео-екологія”, 7.070803 “Радіоекологія”, 7.070804 “Моніторинг навколишнього природного середовища”, 7.070805 “Прикладна екологія”.

Висновки та пропозиції. Встановлено, що екологічна освіта є важливим чинником становлення сталого розвитку суспільства. Вона спрямована на зміну свідомості людей щодо природи, сформованих стереотипів мислення і поведінки, механізмів економіки та соціального розвитку, на прийняття кожною державою і кожною людиною нових принципів етики, культури і справедливості, що базуються на системі обмежень і заборон, що диктуються законами розвитку біосфери.

Розроблено модель формування професійних компетенцій майбутнього еколога. Структура моделі являє собою технологічний алгоритм реалізації компетентнісного підходу організації професійної екологічної освіти в коледжі.

Показано, що підготовка екологів відповідає світовим тенденціям розвитку професійної екологічної освіти. Метою професійної екологічної освіти є формування професійних компетенцій.

Обґрунтовано, що впровадження нових інформаційних технологій веде до появи і поширення в сфері освіти гнучких, швидко перебудовуючих освітніх систем. Вони забезпечують якість і доступність освіти, сприяють формуванню творчих здібностей, розвитку швидкості, гнучкості, оригінальності, точності мислення. Визначено місце інформаційних технологій в екологічній освіті.

Встановлено, що професійна компетентність еколога передбачає не тільки формування знань наукових основ природокористування, але й формування екологічної культури: необхідних переконань, моральних принципів і активної життєвої позиції, тобто створення умов для формування екоцентричного мислення.

В цілому, можна відзначити те, що в розвинених країнах світу йде екологізація всіх рівнів освіти шляхом запровадження національних, регіональних і глобальних проектів і програм.

Список літератури:

1. І Республіканська науково-методична конференція “Екологічна підготовка спеціалістів в інженерних вузах” (жовтень 1991 року, Луганський машинобудівний інститут).
2. Білявський Г., Падун М. Єдиним виходом з екологічної кризи є.../Освіта, № 15 (4307), 25.05. 1993р.
3. Вашекин Н.П., Делокаров К.Х., Урсул А.Д. Образование и устойчивое развитие / Н.П.Вашекин, К.Х.Делокаров, А.Д.Урсул. – М., 2001.
4. Дементьева Т.П. Від чистої душі до чистоти довкілля: метод. розробка. – Харків: ХОНМІБО, 2003. – 22 с.
5. Дробноход М.І. Концептуальні основи формування екологічного мислення та здібностей людини будувати гармонійні відносини з природою: кол. монографія / М.І.Дробноход, Ф.В.Вольвач, С.І.Іващенко. – К.: МАУП, 2000. – 76 с.
6. Закон України “Про освіту” //Голос України.-1996. -25 квітня.
7. Иванов О.В., Мельник Л.И., Шепеленко А.Н. В борьбе с драконом Когай: Опыт природопользования в Японии. – М., 1991. – С. 203.
8. Каропа Г.Н. Экологическое образование школьников: ведущие тенденции и парадигмальные сдвиги. [Електронний ресурс] Режим доступа: http://eco-forchildren.ucoz.ru/index/chto_takoe_ekologicheskoe_obrazovanie/0-5.
9. Национальные системы экологического образования стран Западной Европы и США [Електронний ресурс] Режим доступа: <http://eco-forchildren.ucoz.ru>.
10. Основні напрями реформування вищої освіти в Україні. Указ Президента України “Про основні напрями реформування вищої освіти в Україні” від 12.09.1995р., № 832/95.
11. Конференции в Рио-де-Жанейро в популярном изложении. – Женева, 1993.
12. Юдин А.Г. Китайский проект [Електронний ресурс] Режим доступа: <http://www.ecolife.ru/journal/ecob/2002-1-1.shtml>.

Пысанка К.О.

Харьковский национальный педагогический университет имени Г.С. Сковороды

ПРОБЛЕМЫ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ И ВОСПИТАНИЯ В РАЗНЫХ СТРАНАХ МИРА

Аннотация

В статье рассматриваются проблемы развития экологического образования в разных странах мира в том числе и в Украине, доказана необходимость экологического образования для устойчивого развития, раскрываются проблемы экологизации образования в свете новых Государственных стандартов базового и полного общего среднего, и высшего образования.

Ключевые слова: экология, экологическое образование, экологизация, устойчивое развитие.

Pysanka K.O.

Kharkiv G.S. Skovoroda National Pedagogical University

PROBLEMS OF ENVIRONMENTAL EDUCATION AND TRAINING IN DIFFERENT COUNTRIES

Summary

This article discusses the problems of development of environmental education in different countries including Ukraine, proved the need for environmental education for sustainable development, disclosed to the problems greening education in the light of new State standards in basic and complete secondary and higher education.

Keywords: ecology, environmental education, greening, sustainable development.

УДК 159.9.019.4:616.89-008.442

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ

Радченко С.В., Царькова О.В.

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Стаття присвячена проблемам формування та розвитку обдарованої дитини. Навіть батьки таких дітей не розуміють, як підтримати обдаровану дитину в прагненні до освоєння оточуючого світу так, щоб не пригнітити її творчі здібності та не перебільшити із кількістю завдань, лишивши дитя спілкування з однолітками та безтурботного дитинства. Помітивши дар у своїй дитини, батьки одразу ж перетворюють її в свою візитну картку, намагаючись втілити в ній все те, чого не змогли досягти самі.

Ключові слова: обдарованість, талант, геніальність, інтелект, особистість.

Обдарованість як і раніше залишається загадкою для більшості вчителів, педагогів та батьків. Турбота про обдарованих дітей сьогодні – це піклування не лише про розвиток дитини в цілому, а й розвиток та забезпечення гармонійного а також всебічного розвитку особистості в майбутньому. На сьогоднішній день існує безліч способів виявлення таких дітей, виробляються програми допомоги їм в реалізації своїх здібностей. Проте проблема діагностики та розвитку високо обдарованих і талановитих дітей на всіх етапах їхнього навчання, проблема розуміння дітьми своєї обдарованості і особистої відповідальності за творчу самореалізацію існує.

Проблема обдарованості стає все більш актуальною. Через потребу суспільства в неординарних особистостях. Раннє виявлення, навчання і виховання обдарованих і талановитих дітей є одним із головних завдань удосконалення системи освіти. Проте недостатній рівень психологічної підготовки педагогів до роботи з дітьми, призводить до неадекватної оцінки їх особистісних якостей і всієї їхньої діяльності.

Спершу треба розібратися в самому понятті обдарованості. Обдарованість або загальна обдаро-

ваність – рівень розвитку яких-небудь здібностей людини, пов'язаний з їх розвитком. Поняття як таке уперше було сформульоване в середині XIX століття англійським психологом Френсісом Гальтоном. При аналізі розділяється «художня» і «практична» обдарованості.

Ранній прояв здібностей говорить про обдарованість. Б. М. Теплов визначив обдарованість як якісно-своєрідне поєднання здібностей, від якого залежить можливість досягнення більшого або меншого успіху у виконанні тієї або іншої діяльності [7, с. 10]. Також обдарованість і здібності до чогось є прояв особи її унікальності. Вони завжди виражаються в рівні майстерності, в мистецтві, майстерності людини [8, с. 56].

Обдарованість – це поняття загальної психології, яке свідчить про високий рівень задатків, схильностей. Обдарованість є результатом і високого рівня інтелектуального розвитку індивіда. Мало знайдеться в психології проблем, які по кількості досліджень, що тим чи іншим чином її торкалися, можуть зрівнятися з проблемою інтелектуальної обдарованості. У сфері сутнісного визначення поняття справа є далеко неоднозначною. Багато в чому таке становище зумовлено тим, що тут зу-